

Dr. ERGUN GÜRPINAR(*)

GAP'IN FÜTÜROLOJİSİ

Türkiye'nin en iddialı ve üzerinde en çok tartışılan bölgesel kalkınma projelerinden birisi olan GAP projesi, Fırat ve Dicle nehirleri ile, bu iki nehir arasında kalan Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Urfa illerini kapsayan 74.000 km²lik bir alanı içine almaktadır.

Projenin yöre halkına tarım ve sanayi sektörlerinde istihdam olanağı sağlayacağı, bunun yanında sosyo-kültürel yönden de pek çok hizmet sunacağı savunulmaktadır. Buna karşılık, bu az gelişmiş bölgede var olan sosyo-kültürel ve ekonomik yapının, bu dev boyutlu gelişmeye nasıl ayak uyduracağı konusunda da pek çok şüphe mevcuttur.

Bizim burada üzerinde duracağımız sorun ise, konunun pek de dikkate alınmamış olan bir başka yönü... GAP projesi ekolojik yönden bölgeyi nasıl etkileyecek, çevre sağlığı ile ilgili ne gibi sorunlar ortaya çıkacaktır? Kuşkusuz, bu soruların yanıtlarını hemen vermek çok güçtür; çünkü projenin sonuçlarını proje biter bitmez izleme olanağı yoktur. Bu nedenle sorunu uzun vadede ele almak ve geniş kapsamlı düşünmek gerekmektedir.

Mevcut demografik yapı incelendiğinde bölgenin göç veren karakteri kolaylıkla gözlenebilir. Eğer GAP amacına ulaşır ve bölge göç alır duruma gelirse, mevcut sosyo-kültürel ve ekonomik altyapıda pek çok değişim söz konusu olacaktır. Tarımdaki gelişmenin yanı sıra, hizmet ve sanayi sektörlerinde de yeni ilerlemeler kaydedilecek, özellikle sanayinin bölgede konumlanması ve demografik problemler çevreyi tehdit eder hale gelecektir. Bu noktada, sanayi tesislerinin kuruluş yerlerinin seçiminin çok dikkatli yapılması ve altyapı tesisleri, arıtma sistemleri tamamlanmadan, ÇED raporları hazırlanmadan işletmeye açılmaması zorunludur.

Bir başka sorun, nüfusun barınacağı alanların tesbitidir. Bunun için de sağlıklı projeksiyonlara gerek vardır. 1985 yılı nüfus sayımlarına göre yaklaşık 4.5 milyon nüfus barındıran GAP bölgesi (-ki bu rakam ülke nüfusunun % 8.5'ine karşılık gelmektedir.), bu dev proje ile çekmeyi amaçladığı nüfusu nerede

(*) İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çevre Sorunları ve Kentleşme Ana Bilim Dalı

barındıracaktır? Mevcut konut alanları yeterli midir; yoksa doymuş olan bu alanların dışında yeni gelişme alanları mı açılacaktır? Bu gelişme nasıl ve ne yönde olacaktır? Yerleşme alanı dışında olacaksa açılacak alanın topografik ve jeolojik etüdüleri yapılmış mıdır? Planlı bir gelişme söz konusu mudur? Bunların hepsi basit hesaplarla, ancak doğru ve gerçekçi projeksiyonlarla çözümlenebilecek sorunlardır. Ancak söylediğimiz gibi eğer doğru projeksiyonlar yapılamaz ise GAP'ın çarpık bir gelişim süreci içine girmesi kaçınılmazdır.

Bu dolayı sorunların yanında, barajın kendisinden kaynaklanabilecek sorunları da gözardı etmemek gereklidir. Bunun en çarpıcı örneği Mısır'da 1960'da temeli atılan Assuan barajında yaşanmış; ülkenin hiç bir zaman altından kalkamayacağı ekolojik bir felaketin yayılmasına neden olmuştur*. Burada ortaya çıkan sorunları şöyle sıralayabiliriz:

- Savaklardan yoksun olarak yapılan baraj yılda 134 milyon tonluk milin barajda birikmesine neden olmuştur.

- Milden yoksun kalan yaklaşık 6 milyon dönüm Mısır toprağı, bugün kimyevi gübre gerektirmektedir; bunun maliyeti de yüzmilyonlarca dolar değerindedir.

- İçinde mil bulunmayan sular nehir yatağını aşındırarak Nil'in banklarının erozyona uğramasına ve barajdan nehir ağzına kadar olan 600 millik yol üzerinde önüne gelen her setin ve her köprüünün aşınmasına neden olmuştur.

- Toprak tuzlarını eritip alacak seller olmadığından toprağın tuz oranı, endişe verici düzeydedir.

- Delta kıyıları deniz akıntılarıyla aşınmış milyonlarca dönüm toprak tuz oranındaki artış nedeni ile ekim alanı dışında kalmıştır.

- **Bilharzia** adı ile bilinen ve sümüklü böceklerin taşıdığı parazitlerle sudan geçen bir hastalık tüm Mısır'ı etkilemiş, baraj yapılmadan önce 40 milyon olan Mısır nüfusunun 14 milyonu bu hastalığa tutulmuştur.

- Sudan gelen ve sıtma virüsünün en öldürücü olanını taşıyan **Anopheles Gambia** sivrisinekleri Mısır'ı istila etmiştir.

Kuşkusuz, bu örnekte yaşananların tümünün GAP'ta da yaşanacağını düşünemeyiz. Yine de çevre sağlığını tehdit edebilecek olan her olasılığı hesaplamamız ve önlemleri de bu tür olaylar meydana gelmeden çok önce almamız gerektiği görüşündeyim. Mısır Assuan'a hazır değildi ve sonuçlarını çok acı bir şekilde yaşamaya devam ediyor, peki ya biz GAP'da bu gibi sorunları çözmeye hazır mıyız.

*) National Paris and Conservation Magazine.